

¹³ Про затвердження Інструкції про проведення виконавчих дій, затверджена наказом Міністерства Юстиції України від 15.12.1999 р. № 74/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0865-99>

¹⁴ Про виконавче провадження : Закон України: прийнятий Верховною Радою України 21 квітня 1999 № 606-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 24. – Ст. 207.

¹⁵ Закусило А. Об особенностях и проблемах исполнения определения административного суда об обеспечении иска [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://flexr.com.ua/library/article/170/>

¹⁶ Бабиев В. Г. Отвечают ли Федеральные законы «О судебных приставах» и «Об исполнительном производстве» духу времени и правовым реформам? / В. Г. Бабиев // Бюллетень Министерства юстиции Российской Федерации. – 2001. – № 1. – С. 66.

¹⁷ Исаенкова О. В., Шерстюк В. М., Ярков В. В. Концепция исполнительного кодекса Российской Федерации (тезисы) / Исаенкова О. В., Шерстюк В. М., Ярков В. В. // Арбитражная практика. – 2002. – № 6. – С. 13.

¹⁸ Рязановский В. А. Немедленное взыскание и обеспечение иска при понудительном исполнении по актам / Рязановский В. А. // Вестник права. – 1916. – № 7. – С. 177.

¹⁹ Исаенкова О. В., Шерстюк В. М., Ярков В. В. Концепция исполнительного кодекса Российской Федерации (тезисы) / Исаенкова О. В., Шерстюк В. М., Ярков В. В. // Арбитражная практика. – 2002. – № 6. – С. 13.

²⁰ Про відповідальність за невиконання рішень господарського суду: Лист Вищого арбітражного суду України від 14.03.2000 № 01-8/108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v_108800-00

²¹ Господарський процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 06 листопада 1991 року № 1798 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6.

²² Кримінальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=10&nreg=2341-14>

²³ Цивільний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>

²⁴ Дегтярев С. Л. Возмещение убытков в гражданском и арбитражном процессе. / С. Л. Дегтярев. – М.: БЕК, 2001. – 168 с.

²⁵ Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України: Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 28.03.2002 № 04-5/365 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v_365600-02

Резюме

У науковій статті досліджено питання виконання судових актів господарського суду щодо забезпечення позову, а саме доповнення ГПК України нормами відносно засобів, порядку та строків виконання ухвал про забезпечення позову.

Ключові слова: забезпечення позову, ухвала про забезпечення позову, виконавче провадження, судовий акт.

Резюме

В научной статье исследованы вопросы относительно исполнения судебных актов хозяйственного суда про обеспечение иска, а именно дополнение ХПК Украины нормами относительно способов, порядка и сроков исполнения решений про обеспечение иска.

Ключевые слова: обеспечение иска, определение об обеспечении иска, исполнительное производство, судебный акт.

Summary

In the scientific article research of question of implementation of judicial acts of economic court in relation to security for a claim, namely addition of GPK of Ukraine by norms in relation to methods, order and terms of implementation of decisions, about security for a claim

Keywords: security for a claim, decision, is about security for a claim, executive realization, judicial act.

Отримано 30.03.2011

Я. В. КОВАЛЬЧУК

Ярослав Вадимович Ковальчук, аспірант Інституту політології і права Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

МОЖЛИВІСТЬ РОЗШИРЕННЯ КОЛА ФІЗИЧНИХ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ПРАВО НА ОБОВ'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ В СПАДЩИНІ

З наукової точки зору спадкове право – це одна з найскладніших і найцікавіших підгалузей цивільного права. У ній відображено не тільки найголовніші аспекти повсякденного життя нашого суспільства, а й родинні та шлюбні стосунки його членів.

Свобода заповіту, будучи за своєю юридичною природою одним з визначних принципів спадкового права, включає в себе дуже велику кількість різноманітних правомочностей, якими тестаментоздатний спадко-

давець може скористатися, здійснюючи розпорядження власною спадковою масою на випадок невідворотного настання своєї смерті. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 1235 Цивільного кодексу України від 16.03.2003 р. (далі – ЦК України) заповідачу надано право передавати у спадок майно, власником якого він є, тим або іншим учасникам цивільно-правових відносин, наприклад, фізичним особам, що не перебувають з ним у будь-яких кровних і/або сімейних зв'язках¹.

Дія згаданого нами принципу свободи законодавчо обмежується тільки на користь передбачених приписами чинного законодавства нашої держави спадкоємців, які, будучи непрацездатними за віком і/або за станом здоров'ям, перебувають зі спадкодавцем в найближчих сімейних і/чи кровних зв'язках. Зокрема, згідно з абз. 1 ч. 1 ст. 1241 ЦК України право на обов'язкову частку в спадщині мають: 1) малолітні, неповнолітні та повнолітні непрацездатні діти заповідача; 2) непрацездатний вдівець і непрацездатна вдова заповідача; 3) непрацездатні батьки заповідача².

Приписи чинного законодавства нашої держави чітко і недвозначно характеризують коло фізичних осіб, на яких не поширюється дія принципу свободи заповіту. Зокрема, згідно з абз. 1 п. 19 Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 7 «Про судову практику у справах про спадкування» перелік фізичних осіб, за якими закріплено право на обов'язкову частку в спадщині, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає³. Іншими словами, дія принципу свободи заповіту не поширюється тільки на коло представників 1-ї черги спадкоємців за законом, що передбачене приписами абз. 1 ч. 1 ст. 1241 ЦК України. Будь-які інші фізичні особи, незалежно від їхньої належності до когорти представників тієї або іншої черги спадкоємців за законом (наприклад, рідні брати і/чи сестри заповідача), не мають права на обов'язкову частку в спадщині.

Не стали винятком з наведеного правила й непрацездатні внуки власника спадкового майна. Зокрема, відповідно до змісту п.п. 4.1 п. 4 розд. 1 ч. III Методичних рекомендацій щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із життям заходів стосовно охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалених рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 р. якщо заповіт було складено на користь того чи іншого учасника цивільно-правових відносин, а на момент відкриття спадщини буде встановлено, що у спадкодавця є непрацездатні внуки, то останні не будуть брати участь у прийнятті обов'язкової частки в спадщині⁵. Наведене явище пояснюється тим, що вищевказані фізичні особи перебувають із власником спадкового майна в прямій лінії кровного споріднення, 2-го ступеня. Таким чином, жодна з них не належить до переліку передбачених приписами абз. ч. 1 ст. 1241 ЦК України представників 1-ї черги спадкоємців за законом, які незалежно від змісту складеного спадкодавцем заповіту, а також висловлених суджень спадкоємців за заповітом та інших зацікавлених осіб, можуть стати власниками S частини того обсягу спадкової маси, право власності на який вони набули би, взявши участь у спадкуванні, яке здійснюється на підставі розпорядження, зробленого заповідачем щодо власного майна на випадок настання своєї смерті на користь тих або інших учасників цивільно-правових відносин.

Вітчизняна юридична література містить багато наукових розвідок, зміст яких прямо або опосередковано стосується з'ясування обґрунтування доцільності розширення переліку спадкоємців за законом, яким гарантується право на обов'язкову частку в спадщині. Авторами зазначених досліджень є провідні вітчизняні вчені, до кола яких, зокрема, належать: Ю. Брукацький, В. Васильченко, А. Гнезділова, І. Жилінкова, Ю. Заїка, А. Єрух, А. Ковальчук, М. Павлюк, О. Первомайський, З. Ромовська, Є. Рябоконт, І. Спасибо-Фатеева, Р. Стефанчук, Я. Турлуковський, Є. Фурса, І. Фурса, Є. Харитонов, Т. Харитонova, В. Чуйкова, А. Шамрук, І. Шахрайчук, О. Шевченко, Я. Шевченко, Л. Шевчук, С. Шимон, К. Ярошенко та багато інших науковців.

Сьогодні доктрина спадкового права нашої країни не містить єдиної загальноприйнятої точки зору щодо з'ясування можливості розширення переліку спадкоємців за законом, які залишилися поза сферою дії принципу свободи заповіту. Таке явище має своє ґрунтовне пояснення.

Усіх вчених-цивілістів, які займаються дослідженням наведеної проблеми, умовно можна розподілити на дві великі групи. Зокрема, одні фахівці зі спадкового права стверджують про те, що коло фізичних осіб, які є носіями права на обов'язкову частку в спадщині, потребує певного розширення, а інші – ні. Ознайомимося з науковими поглядами вказаних дослідників.

Ю. Чуйкова висловлює переконання в тому, що коло фізичних осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині треба доповнити неповнолітніми онуками заповідача, що не отдержували утримання від своїх батьків⁵.

Подібні судження стосовно можливості доповнення переліку фізичних осіб, які володіють правом на обов'язкову частку в спадщині, у своїй наукових розвідках висловлюють Є. Фурса і С. Фурса⁶.

На думку Ю. Заїки, вищезазначені пропозиції не дістали широкої підтримки серед вчених-цивілістів і були проігноровані законодавцем з певних причин. До складу останніх, зокрема, входять: по-перше, розширення кола необхідних спадкоємців істотно обмежило б волю тестаментоздатного спадкодавця, яку він висловив у своєму заповіті; по-друге, фізичні особи, яких пропонували долучити до переліку необхідних спадкоємців, згідно з положеннями чинного законодавства мають право ще під час життя тестаментоздатного спадкодавця отримати матеріальну допомогу від своїх близьких родичів (наприклад, батьків) у вигляді аліментів; по-третє, фізичні особи, за допомогою яких прагнули розширити коло необхідних спадкоємців, проживаючи спільно із заповідачем та отримуючи від нього матеріальну допомогу, можуть брати участь у розподілі спадщини як члени його сім'ї⁷.

Про недоцільність розширення переліку спадкоємців за законом, за якими закріплено право на обов'язкову частку в спадщині, в своїх наукових працях опосередковано згадують Л. Гнезділова⁸, М. Мельник⁹, З. Ромовська¹⁰, Є. Рябоконт¹¹, Я. Турлуковський¹², а також багато інших вчених.

На нашу думку, передбачене чинним спадковим законодавством нашої держави коло окремих представників 1-ї черги спадкоємців за законом, які є носіями права на обов'язкову частку в спадщині, не потребує жодного розширення з певних причин, що зумовлено засадами справедливості, розумності та справедливості. Таке бачення доведемо за допомогою таких ґрунтовних суджень.

По-перше, право на обов'язкову частку в спадщині повинні мати тільки непрацездатні фізичні особи, які перебувають у найближчих сімейних і/або кровних зв'язках із власником спадкового майна. Перелік учасників цивільно-правових відносин, які передбачені абз. 1 ч. 1 ст. 1241 ЦК України, в повному обсязі відповідає вказаним вимогам, оскільки кожен з них: 1) перебуває з власником спадкового майна у прямій лінії кровного споріднення 1-го ступеня або є його подружжям; 2) непрацездатний за віком і/або за станом здоров'я.

По-друге, розширення кола фізичних осіб, що мають право на обов'язкову частку в спадщині, призведе до зменшення обсягу спадкової маси, на який поширюється дія принципу свободи заповіту. Іншими словами, кожен зі спадкоємців за заповітом за наявності вказаних обставин матиме змогу стати власником меншої частини спадщини в порівнянні з тією її частиною, право власності на яку він зумів би набути за умови залишення переліку необхідних спадкоємців без будь-якого доповнення.

Правильне розв'язання проблеми, яка є предметом даної наукової розвідки, сприятиме не тільки усуненню деяких з головних невідповідностей, які можна виявити в доктрині спадкового права, а й ефективному практичному застосуванню юридичних норм, що утворюють систему цієї підгалузі. Зокрема, з'ясувавши доцільність розширення кола спадкоємців, що володіють правом на обов'язкову частку в спадщині, можна говорити про належні шляхи розв'язання інших питань, які нерозривно пов'язані з вищенаведеним дослідженням. У переліку останніх найбільш істотними є: відмова необхідних спадкоємців від участі в спадкуванні; способи обрахування розмірів спадкових часток, власниками яких їм дозволено стати; перелік приблизних орієнтирів щодо підстав зменшення розміру обов'язкової частки в спадковій масі за рішенням суду; а також дуже велика кількість інших важливих практичних аспектів, зміст яких потребує невідкладного вирішення.

Таким чином, з вищевикладеного можна зробити такі висновки.

1. Свобода заповіту за своєю юридичною природою належить до переліку головних принципів спадкового права.

2. Зміст приписів цивільного законодавства України окреслює відповідні механізми обмеження дії принципу свободи заповіту на користь лише окремих представників 1-ї черги спадкоємців за законом, які, перебуваючи в найближчих кровних і/або сімейних зв'язках зі спадкодавцем, є носіями непрацездатності за віком і/чи за станом здоров'я.

3. Сьогодні в юридичній літературі нашої держави відсутній єдиний загальноприйнятий підхід до чіткого з'ясування можливості розширення кола фізичних осіб, що мають право на обов'язкову частку в спадщині, оскільки одні науковці схвалюють такі зміни, а інші – ні.

4. На думку автора, перелік фізичних осіб, які, належачи до складу 1-ї черги спадкоємців за законом, володіють правом на обов'язкову частку в спадковій масі, не має підлягати жодному розширенню, оскільки:

- право на обов'язкову частку в спадщині повинні мати тільки непрацездатні фізичні особи, які перебувають в найближчих сімейних і/або кровних зв'язках із власником спадкового майна;
- розширення кола фізичних осіб, що мають право на обов'язкову частку в спадщині, призведе до зменшення обсягу спадкової маси, на який поширюється дія принципу свободи заповіту.

¹ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

² Васильченко В. В. Коментар та постатейні матеріали до законодавства України про спадкування, посібник. – Х.: Одиссей, 2007. – (Серія «Закони України») – С. 45–47.

³ Постанова Пленуму Верховного Суду від 30.05.2008 р. № 7 «Про судову практику в справах про спадкування» // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 6 (94). – С. 17–24.

⁴ Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів стосовно охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалених рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 р. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/18563/>.

⁵ Чуйкова В. Ю. Правові питання спадкування за заповітом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 // Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 1999. – С. 13–14.

⁶ Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко, С. Я. Рабовська, Л. О. Кармаза та ін.; За заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2007. – С. 232.

⁷ Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: Становлення і розвиток: Монографія, 2-ге вид. – К.: КНТ, 2007. – С. 200.

⁸ Гнезділова Л. В. Спірні питання, що виникають у нотаріальній практиці щодо спадкування утриманнями // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 5. – С. 114–115.

⁹ Мельник М. Новели спадкування за заповітом в новому Цивільному кодексі України // Право України. – 2004. – № 4. – С. 134.

¹⁰ Ромовська З. В. Проблеми у застосуванні норм спадкового права // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 6 (82). – С. 47.

¹¹ Спадкове право: навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябокони. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 105–106.

¹² Турдуковський Я. Правова регламентація інституту обов'язкової частки в спадщині: окремі проблеми // Право України. – 2002. – № 2. – С. 118.

Резюме

У дослідженні з'ясовано можливість розширення кола фізичних осіб, які незалежно від змісту заповіту, володіють правом на обов'язкову частку в спадщині. Зокрема, автор, аналізуючи погляди вчених-цивілістів на зазначену проблему, розділяє точку зору тих науковців, які стверджують, що перелік вказаних учасників процесу спадкування не підлягає жодному розширенню.

Ключові слова: заповіт, заповідач, обов'язкова частка в спадщині, свобода заповіту, спадкове право, спадкування, спадкоємець, спадщина.

Резюме

В исследовании выясняется возможность расширения круга физических лиц, которые независимо от содержания завещания владеют правом на обязательную долю в наследстве. В частности, автор, анализируя взгляды учёных-цивилистов на указанную проблему, разделяет точку зрения тех учёных, которые утверждают, что перечень приведенных участников процесса наследования не подлежит никакому расширению.

Ключевые слова: завещание, завещатель, наследник, наследование, наследственное право, наследство, обязательная доля в наследстве, свобода завещания.

Summary

In this research possibility of expansion turns out the circles of physical persons, which regardless of maintenance of testament, own a right on an obligatory stake in an inheritance. In particular, an author, analyzing the looks of scientists of a civil law, divides the point of view of those scientists, which assert that the list of the indicated participants of process of inheritance is subject to no expansion.

Key words: freedom of testament, heir, heritage, interitance, inheritance law, natural portion of the inheritance, testament, testator.

Отримано 30.03.2011

М. В. КУЗЬМЕНКО

*Марина Валеріївна Кузьменко, аспірант
Київського університету права НАН України*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОРЯДКУ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ШТРАФІВ ЗА АНТИКОНКУРЕНТНІ УЗГОДЖЕНІ ДІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

При застосуванні санкцій за вчинення антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, зокрема, при накладенні штрафів, уповноважений орган влади на підставі норм законодавства про захист економічної конкуренції визначає розмір таких штрафів, враховуючи при цьому ті обставини, які можуть вплинути на розмір штрафу як у бік збільшення, так і навпаки – у бік зменшення.

Законодавство Європейського Союзу про захист економічної конкуренції містить нормативні акти, які встановлюють порядок визначення розміру штрафу за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, зокрема, за антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання. Проте в Україні регламентація стадій і процедури визначення розміру штрафу у вигляді нормативно-правового акта відсутня і публічних документів (інформаційні листи, методичні роз'яснення тощо) щодо методики визначення розміру штрафу також немає.

Питання застосування штрафів за порушення законодавства про захист економічної конкуренції досліджували українські науковці, зокрема: О. Бакалінська, Ю. Журик, О. Каштанов, І. Туйськ, І. Шуміло та інші. Дослідження питань визначення розміру штрафів за порушення законодавства про захист економічної конкуренції у Європейському Союзі здійснювали зарубіжні дослідники, зокрема: Д. Ваєлброк (Denis Waelbroeck), Ц. Велжановський (Cento Veljanovski), Д. Герадін (Damien Geradin), Е. Ельхауге (Einer Elhauge), Дж. Коннор (John Connor), К. Нордлендер (Kristina Nordlander) та інші.

Мета статті полягає у з'ясуванні рівня правового забезпечення порядку визначення розміру штрафу за антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання в Україні та в Європейському Союзі.